МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «Київський електромеханічний коледж»

Методичні рекомендації для студентів 1 курсу з самостійного вивчення теми «Вектори та координати»

для спеціальностей
5.05020203 «Монтаж, обслуговування та ремонт автоматизованих систем керування рухом на залізничному транспорті»,
5.05020204 « Обслуговування та ремонт пристроїв електрозв'язку на транспорті»,
5. 05070103 «Електропостачання»,
5. 07010501 «Технічне обслуговування , ремонт та експлуатація тягового рухомого складу».

Викладача Дуднік С.І.

2013

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДВНЗ «Київський електромеханічний коледж»

РОЗГЛЯНУТО ТА УХВАЛЕНО
циклововю комісією
природничо-математичних
дисциплін
Протокол № 7 від
«09» лютого 2011 р.
Голова циклової комісії
______________(С..І.Дуднік)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник директора з НР
_________________(О. І. Марченко)

“____”____________20___ р.

Методичні рекомендації для студентів 1 курсу для самостійного вивчення теми «Вектори та координати»

Викладача Дуднік С.І.

Київ 2013

Зміст

Вступ.

Векторний метод і метод координат належать в математиці до найзагальніших. Вони дають змогу зводити розв’язування різноманітних задач до обчислень, а також дають можливість мати наочне уявлення про такі найважливіші поняття математики, як числа, функції, рівняння, і про фізичні поняття.

Поняття вектора виникло для математичного описання широкого класу фізичних величин, серед яких вирізняють скалярні і векторні.

Скалярні величини характеризуються числом при обраній одиниці вимірювання. Це, наприклад , площа, маса, робота, температура тощо.

Для таких величин, як швидкість, переміщення, сила, потрібно вказати ще і їх напрям. Величини, які характеризуються невід’ємним числом при даній одиниці вимірювання (модулем) та напрямом, називаються векторними. Векторні величини звичайно зображають напрямленими відрізками.

Залежно від того, де розміщені напрямлені відрізки, розрізняють вектори на площині і вектори у просторі. Більшість визначень і фактів формулюють без урахування того, які ці вектори.

Самостійна робота студента з даною методичною розробкою дозволить систематизувати відомості з шкільного курсу математики про вектори на площині та узагальнити на випадок простору.

Алгоритм самостійної роботи студентів по темі «Вектори та координати»

1. Вивчити теоретичний матеріал в підручнику О.М. Афанасьєва Математика, К. «Вища школа» 2002, розділ 5 с.206-234.
2. Вивчити основні формули методу координат з даного методичного посібника.
3. Законспектувати основні поняття та формули.
4. Розібрати приклади розв’язаних вправ.
5. Розв’язати свій варіант контрольної роботи за зразком.

Вектор та його властивості.

У просторі, як і на площині, дається визначення вектора та його основних понять:

1. ***Визначення вектора***.

Вектор - це направлений відрізок. Позначається $\overline{a};\vec{b};\overline{AB}$, де А – початок, В – кінець.

Модуль вектора(абсолютна величина) – це довжина відрізка, що задає даний вектор. Позначається : $|\overline{a}|;|\vec{b}|;|\overline{AB}|$.

Нульовий вектор – це вектор у якого початок співпадає з кінцем. Позначається на площині точкою. Модуль нульового вектора дорівнює нулю.

$$|\overline{a}| = 0$$

Одиничний вектор – це вектор довжина якого дорівнює одиниці.

$$|\vec{b}| = 1 .$$

2. ***Рівність векторів***.

Вектори називаються *рівними,* якщо вони суміщаються паралельним перенесенням. Рівні вектори лежать на одній прямій або на паралельних прямих, довжини їх рівні і співпадають їх напрями.

$$\overline{a} = \vec{b} = \overline{c}$$

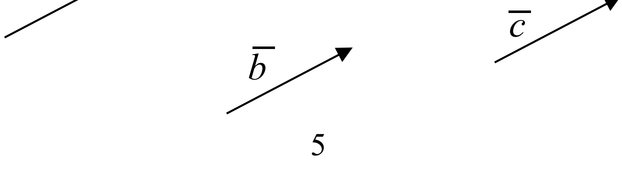

3. *Колінеарність векторів.*

– Вектори називаються *колінеарними*, якщо вони лежать на одній прямій, або на паралельних прямих.

– Якщо напрямки векторів співпадають , то вони називаються *спів напрямленими* $\bar{a}\uparrow\uparrow\bar{c}$, якщо протилежні, - то *протилежно напрямлені* $\bar{a}\uparrow\downarrow\bar{b}$.

– Нульовий вектор вважають колінеарним довільному вектору.

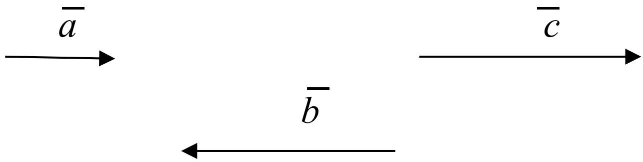

4. ***Дії над векторами***:

– *Додавання векторів:*

Правило трикутника : від кінця першого вектора відкласти другий; сумою векторів буде вектор , що з'єднує початок першого та кінець другого.

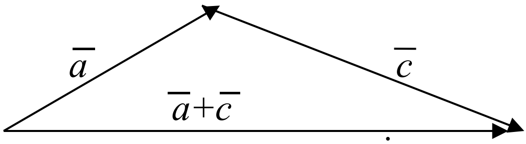

Правило паралелограма: відкласти два вектора від однієї точки; на них будуємо паралелограм; діагональ паралелограма з початком у початковій точці дорівнює сумі векторів.

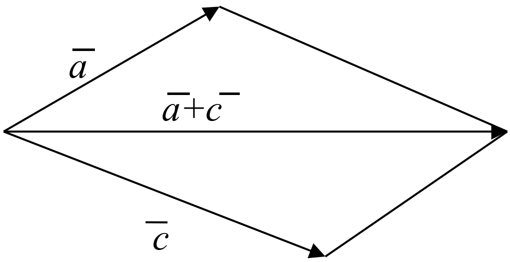

Правило многокутника: щоб додати декілька векторів, треба послідовно відкладати з кінця одного вектора наступний; сумою векторів буде вектор , що з’єднує початок першого та кінець останнього вектора.

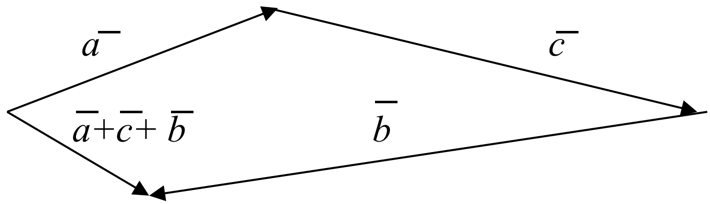

– *Віднімання:* відкласти два вектори від однієї точки; з’єднати їх кінці; вказати на ньому напрям в сторону того вектора, від якого віднімають.

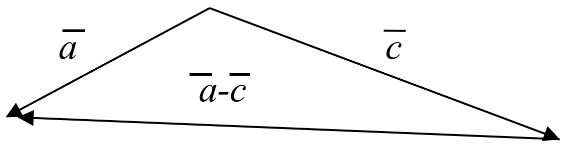

– *Множення на число.*

Добутком ненульового вектора $\bar{a}$ на число k називається вектор, довжина якого дорівнює добутку довжини (модуля) вектора на k. Напрям вектора збігається з напрямом вектора $\bar{a}$, якщо $k>0$, і протилежний напряму $\bar{a}$, якщо $k<0$.

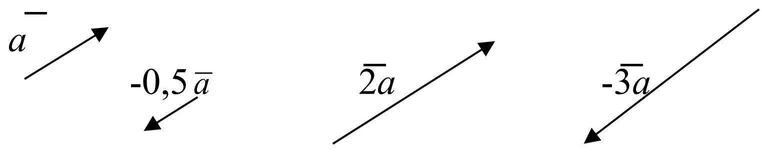

– *Скалярний добуток векторів.*

Скалярним добутком двох ненульових векторів називається число, яке дорівнює добутку їхніх довжин на косинус кута між ними.

$$\overline{a} \cdot \overline{b} = |\overline{a}| \cdot |\overline{b}| \cdot \cos \angle(\overline{a}; \overline{b}).$$

Ненульові вектори $\overline{a}$ *і* $\overline{b}$ *перпендикулярні* тоді і тільки тоді, коли їх скалярний добуток дорівнює нулю.

$$\overline{a} \cdot \overline{b} = 0 \Leftrightarrow \overline{a} \perp \overline{b}$$

Скалярний добуток $\overline{a} \cdot \overline{a}$ називається скалярним квадратом вектора $\overline{a}$ *і позначається* $\overline{a}^2$. Тобто*,*

$$\overline{a} \cdot \overline{a} = \overline{a}^2 = |\overline{a}|^2.$$

Якщо $\overline{a} \uparrow\uparrow \overline{b}$ - вектори спів направлені, то

$$\overline{a} \cdot \overline{b} = |\overline{a}| \cdot |\overline{b}|.$$

Якщо $\overline{a} \uparrow\downarrow \overline{b}$ - вектори протилежно направлені, то

$$\overline{a} \cdot \overline{b} = -|\overline{a}| \cdot |\overline{b}|.$$

Основні формули методу координат

Положення точки на площині або в просторі можна охарактеризувати за допомогою набору чисел, який називають її координатами. Найбільш поширеними в математиці є прямокутні , або декартові, координати.

НА ПЛОЩИНІ	В ПРОСТОРІ
Система координат	
Сукупність двох взаємно перпендикулярних прямих, на яких вказано додатній напрямок та одиничні відрізки називають прямокутною *системою координат.* Перша вісь x – вісь *абсцис*, друга вісь y – вісь *ординат*. Одиничні вектори, напрямлені вздовж осей координат, називаються *ортами:* $\bar{i}, \bar{j}$.	Сукупність трьох взаємно перпендикулярних прямих, на яких вказано додатній напрямок та одиничні відрізки, називають прямокутною *системою координат.* Перша вісь x – вісь *абсцис*, друга вісь y – вісь *ординат*, третя вісь z – вісь *аплікат*. Одиничні вектори, напрямлені вздовж осей координат називаються *ортами:* $\bar{i}, \bar{j}, \bar{k}$.
Координати точки	
Кожній точці системи ставиться у відповідність пара чисел, і навпаки. $A(x_A; y_A), B(x_B; y_B)$.	Кожній точці системи ставиться у відповідність трійця чисел, і навпаки. $A(x_A; y_A; z_A), B(x_B; y_B; z_B)$.
Довжина відрізка	
$\lvert AB \rvert = \sqrt{(x_A - x_B)^2 + (y_A - y_B)^2}$	$\lvert AB \rvert = \sqrt{(x_A - x_B)^2 + (y_A - y_B)^2 + (z_A - z_B)^2}$

Координати середини відрізка Якщо точка С – середина відрізка АВ, то	
$x_C = \frac{x_A + x_B}{2}; y_C = \frac{y_A + y_B}{2}$.	$x_C = \frac{x_A + x_B}{2}; y_C = \frac{y_A + y_B}{2}$; $z_C = \frac{z_A + z_B}{2}$.
Поділ відрізка у заданому відношенні Якщо точка С належить відрізку АВ, то вона ділить його у відношенні m/n, причому $\frac{AC}{CB} = \frac{m}{n} = \lambda$.	
$x_C = \frac{x_A + \lambda \cdot x_B}{1+\lambda}$; $y_C = \frac{y_A + \lambda \cdot y_B}{1+\lambda}$.	$x_C = \frac{x_A + \lambda \cdot x_B}{1+\lambda}$; $y_C = \frac{y_A + \lambda \cdot y_B}{1+\lambda}$; $z_C = \frac{z_A + \lambda \cdot z_B}{1+\lambda}$.
Координати вектора	
Задається вектор координатами : $\overline{a}(a_1; a_2)$. Вектор, розкладений за одиничними ортами: $\overline{a} = a_1\overline{i} + a_2\overline{j}$.	Задається вектор координатами : $\overline{a}(a_1; a_2; a_3)$. Вектор, розкладений за одиничними ортами: $\overline{a} = a_1\overline{i} + a_2\overline{j} + a_3\overline{k}$.
Вектор, заданий координатами початку і кінця:	
$A(x_A; y_A)$-початок, $B(x_B; y_B)$ - кінець: $A\overline{B}(x_B - x_A; y_B - y_A)$.	$A(x_A; y_A; z_A)$ - початок, $B(x_B; y_B; z_B)$ - кінець: $A\overline{B}(x_B - x_A; y_B - y_A; z_B - z_A)$

Щоб знайти *координати вектора* треба від координат кінця відняти координати початку.	
Довжина вектора	
$\left\|\overline{a}\right\| = \sqrt{a_1^{\ 2} + a_2^{\ 2}}$	$\left\|\overline{a}\right\| = \sqrt{a_1^{\ 2} + a_2^{\ 2} + a_3^2}$
Рівність векторів В координатах вектори рівні , якщо відповідні їх координати рівні.	
$\overline{a}(a_1;a_2) = \overline{b}(b_1;b_2) \Leftrightarrow$ $a_1 = b_1; a_2 = b_2$	$\overline{a}(a_1;a_2;a_3) = \overline{b}(b_1;b_2;b_3) \Leftrightarrow$ $a_1 = b_1; a_2 = b_2; a_3 = b_3$
Колінеарність векторів Два вектори колінеарні, якщо їх відповідні координати пропорційні. Якщо $k \succ 0$, то $\overline{a} \uparrow\uparrow \overline{b}$ - вектори спів направлені. Якщо $k \prec 0$, то $\overline{a} \uparrow\downarrow \overline{b}$ - вектори протилежно направлені	
$\dfrac{a_1}{b_1} = \dfrac{a_2}{b_2} = k$.	$\dfrac{a_1}{b_1} = \dfrac{a_2}{b_2} = \dfrac{a_3}{b_3} = k$
Дії над векторами	
Координати *суми (різниці*) двох векторів дорівнюють сумі (різниці) відповідних координат цих векторів.	
Додавання: $\overline{a}(a_1;a_2) + \overline{b}(b_1;b_2) =$ $= \overline{(a_1 + b_1; a_2 + b_2)}$	*Додавання:* $\overline{a}(a_1;a_2;a_3) + \overline{b}(b_1;b_2;b_3) =$ $= \overline{(a_1 + b_1; a_2 + b_2; a_3 + b_3)}$
Віднімання: $\overline{a}(a_1;a_2) - \overline{b}(b_1;b_2) =$ $= \overline{(a_1 - b_1; a_2 - b_2)}$	*Віднімання:* $\overline{a}(a_1;a_2;a_3) - \overline{b}(b_1;b_2;b_3) =$ $= \overline{(a_1 - b_1; a_2 - b_2; a_3 - b_3)}$
Координати *добутку вектора на число* дорівнюють добутку відповідних координат даного вектора на це число.	

Множення на число: $k\overline{a}(a_1;a_2)=\overline{(ka_1;ka_2)}$	*Множення на число:* $k\overline{a}(a_1;a_2;a_3)=\overline{(ka_1;ka_2;ka_3)}$
Скалярний добуток двох векторів в координатах – це число, що дорівнює сумі добутків його відповідних координат.	
$\overline{a}(a_1;a_2)\cdot\overline{b}(b_1;b_2)=a_1\cdot b_1+a_2\cdot b_2$	$\overline{a}(a_1;a_2;a_3)\cdot\overline{b}(b_1;b_2;b_3)=$ $=a_1\cdot b_1+a_2\cdot b_2+a_3\cdot b_3$
Кут між векторами $\cos\angle(\overline{a};\overline{b})=\dfrac{\overline{a}\cdot\overline{b}}{\lvert\overline{a}\rvert\cdot\lvert\overline{b}\rvert}$	
$\cos\angle(\overline{a};\overline{b})=\dfrac{a_1b_1+a_2b_2}{\sqrt{a_1^2+a_2^2}\cdot\sqrt{b_1^2+b_2^2}}$.	$\cos\angle(\overline{a};\overline{b})=\dfrac{a_1b_1+a_2b_2+a_3b_3}{\sqrt{a_1^2+a_2^2+a_3^2}\cdot\sqrt{b_1^2+b_2^2+b_3^2}}$.

Векторний добуток і його властивості

Векторним добутком двох векторів $\overline{a}(a_1, a_2, a_3)$, $\overline{в}(в_1, в_2, в_3)$ називається такий вектор $\overline{c}$, що задовольняє наступні умови:

1. Модуль вектора

$$|\overline{c}| = |\overline{a}| \cdot |\overline{в}| \cdot \sin\left(\angle \overline{a}, \overline{b}\right).$$

2. Вектор $\overline{c}$ перпендикулярний площині, утвореній векторами $\overline{a}$ і $\overline{b}$.

3. Вектор $\overline{c}$ направлений так, що найкоротший оберт вектора $\overline{a}$ до $\overline{b}$ видно з кінця вектора $\overline{c}$ проти годинникової стрілки.

Позначають $\overline{a} \times \overline{в}$. Причому $\overline{a} \times \overline{в} = -\overline{в} \times \overline{a}$.

Векторний добуток в координатах

$$\overline{a} \times \overline{b} = \begin{vmatrix} \overline{i} & \overline{j} & \overline{k} \\ a_1 & a_2 & a_3 \\ b_1 & b_2 & b_3 \end{vmatrix} = \overline{i}\begin{vmatrix} a_2 & a_3 \\ b_2 & b_3 \end{vmatrix} - \overline{j}\begin{vmatrix} a_1 & a_3 \\ b_1 & b_3 \end{vmatrix} + \overline{k}\begin{vmatrix} a_1 & a_2 \\ b_1 & b_2 \end{vmatrix} =$$

$$= \overline{i}(a_2 \cdot b_3 - b_2 \cdot a_3) - \overline{j}(a_4 \cdot b_3 - b_1 \cdot a_3) + \overline{k}(a_1 \cdot b_2 - b_1 \cdot a_2).$$

Одержали вектор, записаний через одиничні орти.

Нормальний вектор площини – це вектор, що перпендикулярний до площини, тобто перпендикулярний довільному вектору, який лежить у площині.

Нормальний вектор площини , що містить вектори $\overline{a}(a_1, a_2, a_3)$, $\overline{в}(в_1, в_2, в_3)$, дорівнює векторному добутку цих векторів.

$$\overline{n} = \overline{a} \times \overline{b}.$$

Модуль векторного добутку дорівнює площі паралелограма , що побудований на даних векторах.

$$S = \left|\overline{a} \times \overline{b}\right|.$$

Площу трикутника , що утворюють дані вектори можна знайти за формулою:

$$S = \frac{1}{2}\left|\overline{a} \times \overline{b}\right|.$$

Рівняння площини.

Загальне рівняння площини :

$$Ax + By + Cz = 0$$

Рівняння площини, яка проходить через фіксовану току $M_0(x_0, y_0, z_0)$, за даним нормальним вектором $\overline{n}(A, B, C)$ має вигляд:

$$A(x - x_0) + B(y - y_0) + C(z - z_0) = 0 .$$

Рівняння прямої на площині.

Загальне рівняння прямої має вигляд

$$Ax + By + C = 0;$$

Якщо С=0, то $Ax + By = 0;$ пряма проходить через початок координат;

Якщо А=0, В $\neq$ 0, то $By + C = 0;$ пряма паралельна осі ОХ;

Якщо А $\neq$ 0, В=0, то $Ax + C = 0;$ пряма паралельна осі ОУ;

Якщо А =0, С=0, то $By = 0;$ пряма співпадає з віссю ОХ;

Якщо В =0, С=0, то $Ax = 0;$ пряма співпадає з віссю ОУ.

1. *Рівняння прямої , яка проходить через фіксовану точку $M(x_0; y_0)$, з даним нормальним вектором $\overline{n}(A; B)$.*

$$A(x - x_0) + B(y - y_0) = 0 .$$

Вектор, перпендикулярний довільному вектору прямої називається *нормальним вектором прямої***.**

2. *Рівняння прямої , яка проходить через фіксовану точку* $M\ \left(x_0;y_0\right)$ *, з даним направляючим вектором* $\overline{a}(n;m)$**.**

$$\frac{x-x_0}{n}=\frac{y-y_0}{m}.$$

Вектор , паралельний довільному вектору на прямій , називається *направляючим вектором прямої*.

3. Рівняння прямої , яка проходить через фіксовані точки $M_1\left(x_1;y_1\right)$, $M_2\left(x_2;y_2\right)$.

$$\frac{x-x_1}{x_2-x_1}=\frac{y-y_1}{y_2-y_1}.$$

4. Рівняння прямої з кутовим коефіцієнтом k *(*$k=tg\varphi$, де φ - кут між прямою та додатним напрямом осі *x*) *та початковою координатою (0,b)*- координата перетину прямою з віссю *y*.

$$y=kx+b.$$

5. *Рівняння прямої в відрізках на осях (a,0), (0,b)*- точки перетину прямої з осями координат.

$$\frac{x}{a}+\frac{y}{b}=1.$$

Приклади розв'язання вправ

1. Дано вектори $\overline{a}(2,-1;0)$ і $\overline{b}(-1,-7;-2)$. Знайти вектор $-2\overline{a}+5\overline{b}$ та його модуль.

Розв'язання:

Знайдемо координати вектора:

$$-2\overline{a}+5\overline{b}=-2\overline{(2;-1;0)}+5\overline{(-1;-7;-2)}=$$

$$=\overline{(-4+2+0)}+\overline{(-5;-35;-10)}=\overline{(-9;-33;-10)}.$$

Обчислимо модуль вектора:

$$\left|-2\overline{a}+5\overline{b}\right|=\sqrt{(-9)^2+(-33)^2+(-10)^2}=\sqrt{81+1089+100}=\sqrt{1270}$$

Відповідь: $\overline{(-9;-33;-10)}$; $\sqrt{1270}$.

2. Дано вектори $\overline{a}(1;-1;6)$ і $\overline{b}(-2;1;3)$. Знайти таке число m, щоб вектор $\overline{a}+m\overline{b}$ був перпендикулярним до вектора $\overline{a}$.

Розв'язання:

$$\overline{a}+m\overline{b}=\overline{(1;-1;6)}+m\overline{(-2;1;3)}=\overline{(1-2m;-1+m;6+3m)}.$$

$$\overline{a}+m\overline{b}\perp\overline{a}\Leftrightarrow\left(\overline{a}+m\overline{b}\right)\cdot\overline{a}=0.$$

$$\left(\overline{a}+m\overline{b}\right)\cdot\overline{a}=\overline{(1-2m;-1+m;6+3m)}\cdot$$

$$\overline{(1;-1;6)}=1-2m+1-m+36+18m=15m+38.$$

$$15m+38=0\Rightarrow15m=-38\Rightarrow m=\frac{-38}{15}=-2\frac{8}{15}.$$

Відповідь: $m=-2\dfrac{8}{15}$.

3. Знайдіть значення змінних, при яких вектори $\overline{a}(4;-3;z)$ і $\overline{b}(-2;y;10)$ будуть колінеарні.

Розв'язання:

$\overline{a}, \overline{b}$ - колінеарні,якщо

$$\frac{a_1}{b_1} = \frac{a_1}{b_2} = \frac{a_3}{b_3}.$$

Складемо відношення координат:

$$\frac{4}{-2} = \frac{-3}{y} = \frac{z}{10}.$$

За властивістю пропорції:

$$y = \frac{-2 \cdot (-3)}{4} = \frac{3}{2} = 1{,}5; \quad z = \frac{4 \cdot 10}{-2} = -20.$$

Відповідь : $y = 1{,}5$, $z = -20$.

4. Знайдіть скалярний добуток векторів $\overline{a}$ і $\overline{b}$, якщо $|\overline{a}| = 3$ і $|\overline{b}| = 8$, $\varphi = 120^\circ$.

Розв'язання:

За формулою скалярного добутку:

$$\overline{a} \cdot \overline{b} = |\overline{a}| \cdot |\overline{b}| \cdot \cos\angle(\overline{a}; \overline{b})$$

знайдемо

$$\overline{a} \cdot \overline{b} = 3 \cdot 8 \cdot \cos 120^\circ = 24 \cdot \left(-\frac{1}{2}\right) = -12.$$

Відповідь :-12.

5. Знайдіть скалярний добуток векторів $\overline{a}(2;-1;4)$ і $\overline{b}(3;0;-4)$ та косинус кута між ними.

Розв'язання:

За формулою скалярного добутку в координатах:

$$\overline{a} \cdot \overline{b} = a_1 \cdot b_1 + a_2 \cdot b_2 + a_3 \cdot b_3$$

знайдемо

$$\overline{a} \cdot \overline{b} = 2 \cdot 3 - 1 \cdot 0 + 4 \cdot (-4) = 6 - 0 - 16 = -10.$$

Використаємо формулу:

$$\cos\angle(\bar{a};\bar{b}) = \frac{a_1b_1 + a_2b_2 + a_3b_3}{\sqrt{a_1^2 + a_2^2 + a_3^2}\cdot\sqrt{b_1^2 + b_2^2 + b_3^2}}.$$

$$\cos\angle(\bar{a};\bar{b}) = \frac{-10}{\sqrt{2^2 + (-1)^2 + 4^2}\cdot\sqrt{3^2 + 0^2 + (-4)^2}} =$$

$$\frac{-10}{\sqrt{4+1+16}\cdot\sqrt{9+0+16}} = \frac{-10}{\sqrt{21\cdot 25}} = \frac{-10}{5\sqrt{21}} = \frac{-2}{\sqrt{21}}$$

Відповідь:-10; $\frac{-2}{\sqrt{21}}$.

6. Знайти векторний добуток векторів $\bar{a}(-1;3;-2)$ та $\bar{b}(4;5;-7)$. Записати рівняння площини, що містить дані вектори та проходить через точку $C(1;2;-3)$. Знайти площу паралелограма, що побудований на даних векторах.

Розв'язання:

Застосуємо формулу векторного добутку в координатах:

$$\bar{a}\times\bar{в} = \begin{vmatrix} \bar{i} & \bar{j} & \bar{k} \\ a_1 & a_2 & a_3 \\ b_1 & b_2 & b_3 \end{vmatrix} = \bar{i}\begin{vmatrix} a_2 & a_3 \\ b_2 & b_3 \end{vmatrix} - \bar{j}\begin{vmatrix} a_1 & a_3 \\ b_1 & b_3 \end{vmatrix} + \bar{k}\begin{vmatrix} a_1 & a_2 \\ b_1 & b_2 \end{vmatrix} =$$

$$= \bar{i}(a_2\cdot b_3 - b_2\cdot a_3) - \bar{j}(a_1\cdot b_3 - b_1\cdot a_3) + \bar{k}(a_1\cdot b_2 - b_1\cdot a_2).$$

Отримаємо:

$$\bar{a}\times\bar{в} = \begin{vmatrix} \bar{i} & \bar{j} & \bar{k} \\ -1 & 3 & -2 \\ 4 & 5 & -7 \end{vmatrix} = \bar{i}\begin{vmatrix} 3 & -2 \\ 5 & -7 \end{vmatrix} - \bar{j}\begin{vmatrix} -1 & -2 \\ 4 & -7 \end{vmatrix} + \bar{k}\begin{vmatrix} -1 & 3 \\ 4 & 5 \end{vmatrix} =$$

$$= \bar{i}(3\cdot(-7) - 5\cdot(-2)) - \bar{j}(-1\cdot(-7) - 4\cdot(-2)) + \bar{k}(-1\cdot 5 - 4\cdot 3). =$$

$$= \bar{i}(-21+10) - \bar{j}(7+8) + \bar{k}(-5-12) = -11\bar{i} - 15\bar{j} - 17\bar{k}.$$

Нормальний вектор до площини , що містить дані вектори, має координати:

$$\overline{n}(-11;-15;-17).$$

Рівняння площини, яка проходить через фіксовану току $M_0(x_0, y_0, z_0)$, за даним нормальним вектором $\overline{n}(A, B, C)$ має вигляд:

$$A(x - x_0) + B(y - y_0) + C(z - z_0) = 0 .$$

Підставимо координати :

$$-11(x-1) - 15(y-2) - 17(z+3) = 0 \Rightarrow$$

$$-11\tilde{o} + 11 - 15\acute{o} + 30 - 17z - 51 = 0.$$

Загальне рівняння площини матиме вигляд:

$$-11x - 15y - 17z - 10 = 0 \quad \text{або} \quad 11x + 15y + 17z + 10 = 0 .$$

Площу паралелограма знайдемо за формулою:

$$S = \left|\overline{a} \times \overline{b}\right| .$$

$$S = \left|\left(\overline{-11;-15;-17}\right)\right| = \sqrt{(-11)^2 + (-15)^2 + (-17)^2} =$$

$$= \sqrt{121 + 225 + 289} = \sqrt{635} .$$

Відповідь: $\left(\overline{-11;-15;-17}\right)$, $11x + 15y + 17z + 10 = 0$, $S = \sqrt{635}$.

7. Скласти рівняння прямої, яка проходить через точку $A(4,-8)$ перпендикулярно вектору $\overline{n}(-3,10)$.

Розв'язання:

Підставимо дані координати точки та нормального вектора у формулу:

$$A(x - x_0) + B(y - y_0) = 0 .$$

Отримаємо :

$$-3(x-4) + 10(y+8) = 0.$$

Спростивши отримаємо рівняння прямої:

$$-3x + 12 + 10y + 80 = 0 \Rightarrow -3x + 10y + 92 = 0.$$

Відповідь: $-3x + 10y + 92 = 0.$

8. Скласти рівняння прямої, яка проходить через точку $C(-3{,}5)$ паралельно вектору $\overline{a}(2,-7)$.

Розв'язання:

Підставимо дані координати точки та направляючого вектора у формулу:

$$\frac{x-x_0}{n}=\frac{y-y_0}{m}.$$

Отримаємо:

$$\frac{x+3}{2}=\frac{y-5}{-7}.$$

Використаємо основну властивість пропорції:

$$-7(x+3)=2(y-5)\Rightarrow -7x-21-2y+10=0\Rightarrow 7x+2y+11=0.$$

Відповідь : $7x+2y+11=0.$

9. Скласти рівняння прямої, яка проходить через точки $M(0,-1)$ та $K(-6{,}4)$.

Розв'язання:

Підставимо дані координати точок у формулу:

$$\frac{x-x_1}{x_2-x_1}=\frac{y-y_1}{y_2-y_1}.$$

Одержимо:

$$\frac{x-0}{-6-0}=\frac{y+1}{4+1}.$$

За властивістю пропорції :

$$5(x-0)=-6(y+1)\Rightarrow 5(x-0)+6(y+1)\Rightarrow 5x+6y+6=0.$$

Відповідь: $5x+6y+6=0.$

10. Скласти рівняння прямої, яка проходить через точку $P(0{,}7)$ та утворює кут 45° з додатною віссю х.

Розв'язання:

Для рівняння прямої застосуємо формулу:

$$y = kx + b .$$

Кутовий коефіцієнт знайдемо за формулою:

$$k = tg\varphi \Rightarrow k = tg45^{\circ} \Rightarrow k = 1.$$

Підставивши значення, отримаємо:

$$y = x + 7 .$$

Рівняння прямої в загальному вигляді: $x - y + 7 = 0$.

Відповідь: $x - y + 7 = 0$.

11. Скласти рівняння прямої, яка проходить через точки $T(9;0)$ та $K(0;-2)$.

Розв'язання:

Для даної прямої застосуємо формулу прямої у відрізках:

$$\frac{x}{a} + \frac{y}{b} = 1,$$

де $a = 9, b = -2$.

Маємо:

$$\frac{x}{9} + \frac{y}{-2} = 1 .$$

Помноживши дане рівняння на 18 , отримаємо рівняння прямої в загальному вигляді :

$$2x - 9y - 18 = 0.$$

Відповідь: $2x - 9y - 18 = 0.$

Зразок виконання контрольної роботи.

1. Дано координати вершин трикутника ABC в просторі, де A(1;1;1);B(-2;3;4);C(4;-5;5).

Знайти :

1) периметр трикутника;

2) косинус кута $\cos\angle A$;

3) довжину медіани BM;

4) площу трикутника;

5) записати рівняння площини трикутника.

Розв'язання:

1) Знайдемо координати векторів на сторонах трикутника.

$$\overline{AB}(-2-1;3-1;4-1)=\overline{(-3;2;3)}; \qquad \overline{BA}=\overline{(3;-2;-3)};$$

$$\overline{AC}(4-1;-5-1;5-1)=\overline{(3;-6;4)}; \qquad \overline{CA}=\overline{(-3;6;-4)};$$

$$\overline{CB}(-2-4;3+5;4-5)=\overline{(-6;8;-1)}; \qquad \overline{BC}=\overline{(6;-8;1)}.$$

Знайдемо довжини сторін трикутника, як модулі векторів.

$$AB=\left|\overline{AB}\right|=\left|\overline{BA}\right|=\sqrt{(-3)^2+2^2+3^2}=\sqrt{9+4+9}=\sqrt{22};$$

$$AC=\left|\overline{AC}\right|=\left|\overline{CA}\right|=\sqrt{3^2+(-6)^2+4^2}=\sqrt{9+36+16}=\sqrt{61};$$

$$CB=\left|\overline{CB}\right|=\left|\overline{BC}\right|=\sqrt{(-6)^2+8^2+(-1)^2}=\sqrt{36+64+1}=\sqrt{101}.$$

Обчислимо периметр:

$$P=AB+AC+BC=\sqrt{22}+\sqrt{61}+\sqrt{101}.$$

2) Косинус кута обчислимо за формулою:

$$\cos\angle\left(\bar{a};\bar{b}\right)=\frac{\bar{a}\cdot\bar{b}}{\left|\bar{a}\right|\cdot\left|\bar{b}\right|}.$$

Для кута A формула матиме вигляд:

$$\cos\angle A=\cos\angle\left(\overline{AB};\overline{AC}\right)=\frac{\overline{AB}\cdot\overline{AC}}{\left|\overline{AB}\right|\cdot\left|\overline{AC}\right|}.$$

Знайдемо скалярний добуток:

$$\overline{AB}\cdot\overline{AC} = -3\cdot 3 + 2\cdot(-6) + 3\cdot 4 = -9 - 12 + 12 = -9\,.$$

Підставимо отримані значення у формулу:

$$\cos\angle A = \frac{-9}{\sqrt{22}\cdot\sqrt{61}} = \frac{-9}{\sqrt{1342}}\,.$$

3) Для обчислення медіани BM необхідно знайти координати точки M - середини відрізка AC за формулами:

$$x_M = \frac{x_A + x_C}{2};\qquad y_M = \frac{y_A + y_C}{2};\qquad z_M = \frac{z_A + z_C}{2}$$

$$x_M = \frac{1+4}{2} = \frac{5}{2};\quad y_M = \frac{1-5}{2} = -2;\quad z_M = \frac{1+5}{2} = 3;$$

$$M\left(\frac{5}{2};-2;3\right).$$

Знайдемо координати вектора на медіані AM:

$$\overline{BM}\left(\frac{5}{2}+2;-2-3;3-4\right) = \overline{\left(\frac{9}{2};-5;-1\right)}\,.$$

Знайдемо довжину медіани AM, як модуль вектора:

$$\text{绿} = \left|\overline{\text{绿}}\right| = \sqrt{\left(-\frac{9}{2}\right)^2 + (-5)^2 + (-1)^2} =$$

$$= \sqrt{\frac{81}{4} + 25 + 1} = \sqrt{\frac{185}{4}} = \frac{\sqrt{185}}{2}$$

4) Площу трикутника знайдемо за формулою:

$$S = \frac{1}{2}\left|\overline{a}\times\overline{b}\right|,$$

де використовується векторний добуток векторів на сторонах трикутника.

$$\overline{AB}\times\overline{AC}=\begin{vmatrix}\bar{i} & \bar{j} & \bar{k}\\ -3 & 2 & 3\\ 3 & -6 & 4\end{vmatrix}=\bar{i}\begin{vmatrix}2 & 3\\ -6 & 4\end{vmatrix}-\bar{j}\begin{vmatrix}-3 & 3\\ 3 & 4\end{vmatrix}+\bar{k}\begin{vmatrix}-3 & 2\\ 3 & -6\end{vmatrix}=$$

$$=\bar{i}(8+18)-\bar{j}(-12-9)+\bar{k}(18-6)=26\bar{i}+21\bar{j}+12\bar{k}.$$

Обчислимо модуль векторного добутку:

$$\left|\overline{AB}\times\overline{AC}\right|=\sqrt{26^2+21^2+12^2}=\sqrt{676+441+144}=\sqrt{1261}.$$

Площа трикутника ABC:

$$S=\frac{\sqrt{1261}}{2}.$$

5) Підставимо координати точки A(1;1;1) та нормального вектора $\bar{n}(26;21;12)$ в рівняння площини:

$$A(x-x_0)+B(y-y_0)+C(z-z_0)=0.$$

Отримаємо

$$26(x-1)+21(y-1)+12(z-1)=0.$$

Спростивши, рівняння площини матиме вигляд:

$$26x-26+21y-21+12z-12=0\Rightarrow 26x+21y+12z-59=0.$$

Відповідь:

1) $P=\sqrt{22}+\sqrt{61}+\sqrt{101}$;

2) $\cos\angle A=\dfrac{-9}{\sqrt{1342}}$;

3) $BM=\dfrac{\sqrt{185}}{2}$;

4) $S=\dfrac{\sqrt{1261}}{2}$;

5) $26x+21y+12z-59=0$.

2. Дано координати вершин трикутника ABC на площині, де A$(-1;3)$, B$(0;-4)$, C$(2;5)$.

Записати рівняння прямої, що містить:

1) сторону AB;
2) медіану CD;
3) висоту BK;
4) пряму AN , яка паралельна стороні BC.

Розв'язання:

1) Для рівняння сторони AB використаємо рівняння прямої, що проходить через дві точки:

$$\frac{x-x_1}{x_2-x_1}=\frac{y-y_1}{y_2-y_1}.$$

Підставимо координати точок A $(-1;3)$; B $(0;-4)$ і виконаємо перетворення :

$$\frac{x+1}{0+1}=\frac{y-3}{-4-3}\Rightarrow\frac{x+1}{1}=\frac{y-3}{-7}\Rightarrow-7(x+1)=$$
$$=y-3\Rightarrow-7x-7-y+3=0\Rightarrow7x+y+4=0 .$$

Рівняння прямої AB:

$$7x+y+4=0.$$

2) Для медіани CD застосуємо ту ж формулу рівняння прямої, знайшовши спочатку координат точки D за формулами середини відрізка AB:

$$x_D=\frac{x_A+x_B}{2}; \qquad y_D=\frac{y_A+y_B}{2}.$$

Обчислимо, підставивши координати точок A $(-1;3)$; B $(0;-4)$:

$$x_D=\frac{-1+0}{2}=-\frac{1}{2}; \qquad y_D=\frac{3-4}{2}=-\frac{1}{2}.$$

Підставимо координати точок C $(2;5)$,D $\left(-\frac{1}{2};-\frac{1}{2}\right)$ в рівняння прямої:

$$\frac{x-x_1}{x_2-x_1}=\frac{y-y_1}{y_2-y_1}.$$

Отримаємо

$$\frac{x-2}{-\frac{1}{2}-2}=\frac{y-5}{-\frac{1}{2}-5}\Rightarrow-\frac{11}{2}(x-2)=-\frac{5}{2}(y-5)\Rightarrow.$$

$$-\frac{11}{2}x+11=-\frac{5}{2}y+\frac{25}{2}=0\Rightarrow-11x+5y-3=0$$

Рівняння медіани CD :

$$11x-5y+3=0.$$

3) Щоб записати рівняння висоти BK застосуємо формулу рівняння прямої через фіксовану точку з даним нормальним вектором:

$$A(x-x_0)+B(y-y_0)=0.$$

Підставимо у формулу координати нормального (перпендикулярного до висоти BK) вектора $\overline{AC}(2+1;5-3)=\overline{(3;2)}$ і точки B $(0;-4)$.

$$3(x-0)+2(y+4)=0\Rightarrow 3x+2y+8=0.$$

Рівняння висоти BK:

$$3x+2y+8=0.$$

4) Для рівняння прямої AN , що паралельна стороні BC використаємо формулу прямої через фіксовану точку з направляючим вектором:

$$\frac{x-x_0}{n}=\frac{y-y_0}{m}.$$

Направляючим вектором до прямої AN э вектор $\overline{BC}(2-0;5+4)=\overline{(2;9)}$, а фіксованою точкою є точка A$(-1;3)$.

Отримаємо

$$\frac{\tilde{o}+1}{2}=\frac{y-3}{9}\Rightarrow$$

$$9(\tilde{o}+1)=2(\acute{o}-3)\Rightarrow.$$

$$9\tilde{o}+9=2\acute{o}-6\Rightarrow$$

$$9\tilde{o}-2\acute{o}+15=0$$

Рівняння прямої AN:

$$9x-2y+15=0.$$

Відповідь:

1) AB: $7x+y+4=0$;
2) CD: $11x-5y+3=0$;
3) BK: $3x+2y+8=0$;
4) AN: $9x-2y+15=0$.

Контрольна робота

Зміст завдання контрольної роботи однаковий для всіх студентів. Кожний варіант відрізняється координатами вершин трикутника. Нижче наведена таблиця варіантів. Номер варіанту збігається з номером прізвища студента в списку журналу. Наприклад варіант № 5 будуть виконувати студенти , прізвища яких в списку йдуть під номерами: 5 ,15, 25, 35 і т. д.

Завдання з контрольної роботи студенти виконують дома в окремому зошиті та здають викладачу у визначений термін.

Якість знань та вмінь по темі «Вектори та координати» оцінюється викладачем після перевірки класної контрольної роботи, що аналогічна домашній.

Завдання для контрольної роботи

1. Дано координати вершин трикутника ABC в просторі.

Знайти :

1) периметр трикутника;
2) косинус кута $\cos\angle A$;
3) довжину медіани BM;
4) площу трикутника;
5) записати рівняння площини трикутника.

2. Дано координати вершин трикутника ABC на площині.

Записати рівняння прямої, що містить:

1) сторону AB;
2) медіану CD;
3) висоту BK;
4) пряму AN , яка паралельна стороні BC.

№	Координати вершин трикутника в просторі для завдання №1	Координати вершин трикутника на площині для завдання №2

1.	A(0;5;3), B(–3;–3;2), C(6;–1;1)	A(2;-1), B(3;5), C(4;3)
2.	A (1;–3;2) , B (5;–1;0) , C(–3;5;–1)	A(–3;3) , B(–1;–6), C(5;0)
3.	A (2;–3;–1) , B (–4;–1;2) , C(–2;4;–3)	A(2;1), B(-3;4), C(-2;-5)
4.	A (–3;3;–4) , B (–1;–6;–2) , C(5;0;–1)	A(2;–3), B(–4;–1), C(–2;4)
5.	A(0;1;-2), B(2;-1;0), C(1;2;-1)	A(1;–3), B(5;–1), C(–3;5)
6.	A(2;-1;4), B(3;2;1), C(-1;0;-2)	A(–1;4), B(2;–5), C(2;1)
7.	A(2;3;4), B(-2;-3;-4). C(0;1;3)	A(–7;9), B(0;–4), C(–2;3)
8.	A(1;-2;4), B(2;0;-1), C(0;-1;2)	A(8;3), B(1;–2), C(–2;1)
9.	A(2;-5;4), B(-2;3;1), C(-2;1;-3)	A(–6;–3), B(6;7), C(2;–1)
10.	A(3;6;-1), B(0;-2;7), C(1;1;-8)	A(–2;–2), B(2;6), C(6;–2)

ЛІТЕРАТУРА

1. *фанасьєва О. М.* Математика, К. «Вища школа» 2002.

2. *Апанасов П.Т., Орлов М.И.* Сборник задач по математике. Учебное пособие для техникумов.- К.: Вища школа, 1987.

3. *Богомолов Н.В*. Практическое занятие по математике. – М.: Высш. шк., 1979, 1983, 1990.

4. *Богомолов М.В.* Практичні заняття з математики. - К.: Вища школа, 1997.

5. *Валуцэ И. И., Дилигул Т. Д.* Математика для техникумов/на базе средней школы/.-М.: Наука, 1969.

6. *Шкіль М.І., Слєпкань З.І., Дубинчук О. С.* Алгебра і початки аналізу. 10-11 клас.- К.; Зодіак- ЕКО, 2001.

7. *Яковлев Г. Н.* Алгебра и начала анализа. Математика для техникумов. Часть 1.-М.: Наука, 1987.

8. *Яковлев Г. Н*. Алгебра и начала анализа. Математика для техникумов. Часть II.-М.: Наука, 1987.

9. *Яковлєв Г. Н.* Геометрия .-М.: Наука, 1989.